

भारतीय शिक्षणाची दिशा - वीजन २०२०

श्री कलकुटकी अनिल लक्ष्मण
संशोधक विद्यार्थी
गडहिंग्लज

माणसे जोडण्यास शिकवते 'शिक्षण'.... अन्यायाविरुद्ध वाचा फोडण्यास शिकवते 'शिक्षण' जीवनाच्या प्रवाहात 'आपलेपण' देणारे, समृद्ध वाटचालीची दिशा देणारे शिक्षण हे व्यक्ती, समाज, देशाच्या विकासाचा केंद्रबिंदू आहे. शिक्षणाने आपल्या देशाची, समाजाची प्रगती होते. या शिक्षणातून विद्यार्थी घडला पाहिजे. त्यांच्या शिक्षणाच्या विकासातून समाजहित, देशहित साधले पाहिजे हे एकूणच जगण्याच्या पटलावरती शिक्षणाच्या माध्यमातून सर्वांगीण विकास साधण्याच्या या प्रक्रियेत समाजातील सर्वच घटक सहभागी व्हावेत आणि आपल्या देशाच्या विकासात योगदान देणे क्रमप्राप्त ठरते. शिक्षणाच्या माध्यमातून समाजासाठी, देशाच्या विकासासाठी 'योगदान' देण्याची 'दानत' ही शिक्षणाच्या उदात्ततेतुन पुढे आली आहे. शिक्षणाच्या माध्यमातून आपली सामाजिकता सतत 'दरवळत' ठेवून समाजहित साधण्याचा आनंद हा 'परमोच्च' असतो. हा आनंद आजच्या धावपळीच्या या युगात प्रत्येकाने जपला पाहिजे तरच आपल्या देशाचे जगाच्या स्पर्धेत 'महासत्ता' बनण्याचे स्वप्न सत्यात उतरेल. शिक्षणाच्या मंथनातून समाजाला विचारांचे 'नवनीत' देण्याचा हेतू हा आजच्या घडीला प्रामाणिकच असावा. हे सर्वांना 'अभिप्रेत' आहे. शिक्षणाच्या माध्यमातून प्रत्येकांनी आपल्या कृतीशील कार्याची गती वाढविली तर झपाट्याने येणाऱ्या विविध ज्ञानस्त्रोतांचा वापर करून आपल्या ज्ञानाच्या कक्षा रुंदाविण्याचा प्रयत्न हा आपल्या किंबहुना देशाच्या विकासाच्या दृष्टीने अत्यंत महत्त्वाचे आहे.

ज्ञान दिल्याने ज्ञान हे वाढते, या ज्ञानाचे मंदिर हे....

जीवनात घडत असताना ज्ञान हे आपण भरभरून घ्यावे. इतरांनाही आपण आपल्याकडील ज्ञान इतरांनाही उदंडपणे द्यावे ही त्यागी भावना शिक्षणानेच माणसाला दिली आहे. शिक्षणाच्या माध्यमातून परिवर्तन होते. आपल्या कृतीशील कार्याची गती सात्त्विकतेच्या पातळीवर वाढविले तर जगाच्या स्पर्धेत आपण प्रभावी ठरू शकतो ही विश्वासासार्हता शिक्षणानेच सर्वांना दिली आहे. समाजामध्ये खरे शिक्षण रुजले तर त्याचा खरा अर्थ ज्यांच्यासाठी शिक्षणाची गरज आहे ती खऱ्याअर्थी सत्कारणी लागल्याचे समाधान समाजाच्या पातळीवर 'सत्य' ठरू शकेल मात्र शिक्षणामुळे सर्वांचा 'कायापालट' होतो हे मात्र सर्वच पातळ्यांवर 'सार्थ' ठरले आहे.

स्वातंत्र्यानंतर शिक्षणासाठी घडपडणारी पिढी अडथळ्यांच्या वाटेतून प्राप्त परिस्थितीशी सामना करीत आर्थिक 'झळ' सोसत आधारहीन होऊन शिक्षण घेत होती. आज स्वातंत्र्याची सत्तरी उलटली तरी थोर समाज सुधारकांनी समाजातील सर्वच घटकांना शिक्षणाची दारे खुली केली ज्ञानाची न संपणारी सिध्दी देण्याचा प्रयत्न केला आणि शिक्षणाची मक्तेदारी मोडीत काढली. या शिक्षणाच्या माध्यमातून बहुजन समाज 'बळकट' करण्याचा प्रयत्न झाला. महात्मा जोतीराव फुले व क्रांतीज्योती सावीत्रीबाई फुले यांच्या त्यागी कार्यातून स्त्रियांना शिक्षण मिळू लागले. त्यामुळेच आज स्त्रिया विविध क्षेत्रात गगनभरारी घेत आहेत.

'प्राथमिक शिक्षण : सक्षमीकरणाचा पाया'

शिक्षणाच्या या प्रवाहात पायाभूत शिक्षण म्हणून प्राथमिक शिक्षण महत्त्वाचा केंद्रबिंदू मानला आहे. या शिक्षण प्रक्रियेत विद्यार्थ्यांच्या ज्ञानात सुसंस्काराची भर अधिकतेने पडते. या पायाभूत शिक्षणात विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणाची सुरुवात होते. या शिक्षण प्रक्रियेत विद्यार्थ्यांना शिक्षणाच्या प्रवाहात आणण्याचा प्रयत्न केला जातो. विद्यार्थी हा आपल्या देशाचे 'भविष्य' आहे. या भविष्याला 'बळ' देण्याचा प्रयत्न हा पायाभूत शिक्षणातून केला जातो. या देशाचे भविष्य पेलण्याची 'ताकद' विद्यार्थ्यांच्या पंखात यावी यासाठी 'सर्व शिक्षा अभियान' प्रभावीपणे राबविण्यात आले. प्राथमिक शिक्षण हे औपचारिक शिक्षणाचा पाया आहे. ६ ते १४ वयोगटातील विद्यार्थ्यांना हे शिक्षण मोफत व सक्तीचे केले आहे. विद्यार्थ्यांमध्ये शिक्षणाची गोडी निर्माण व्हावी यासाठी शासनाने विविध योजना विविध विद्यार्थी हिताचे शैक्षणिक उपक्रम राबविले. हे शिक्षण विद्यार्थ्यांना देण्याची जबाबदारी शासनाने घेतली आहे. विद्यार्थ्यांचा गुणात्मक वाढीसाठी विद्यार्थी केंद्रीत असलेल्या प्राथमिक शाळेमध्ये शिक्षण सक्तीने राबविले पाहिजे यातून विद्यार्थ्यांमध्ये स्वावलंबन, शिस्त, थोराविषयी आदरभाव, राष्ट्रीय एकात्मता, देशप्रेम, ज्ञाननिष्ठा यांसह अनेक गुणांचा विकास होऊन विद्यार्थ्याला त्याच्या जीवनात काय करावे म्हणजे आयुष्याची वाटचाल प्रगतीच्या मार्गावर सुरळीतपणे येईल याची जाणीव या शिक्षणातून मिळेल. हे सारे होत असताना आज मग 'इंग्रजीच्या प्रेमात आकंठ बुडालेल्या पालकांना 'इंग्रजी' माध्यमाच्या शाळा आपलेशा वाटू लागली आहेत. इंग्रजी माध्यमाच्या शाळांमध्ये विद्यार्थी जात असल्यामुळे गांवोगावीच्या शाळांमध्ये विद्यार्थी संख्या रोडावल्याचे चित्र आहे. गांवची मातृभाषेतून शिक्षण देणारी मराठी शाळा वाचविण्याचा प्रयत्न शिक्षक, पालक, आणि शाळा व्यवस्थापन समिती करीत आहेत. खरेतर हे थांबण्याचे असेल तर शासनाने या मराठी शाळांमध्ये खाजगी शाळांपेक्षा अधिक सेवा सुविधा उपलब्ध करावेत 'सेमी इंग्रजी' शिक्षणाचा उपक्रम राबविणे आवश्यक आहे. मराठी शिक्षण वाचविण्याचा प्रयत्न शासन स्तरावर झाला पाहिजे. या मराठी शाळांच्या समस्यांकडे शासन करीत असलेला डोळेझाकपणा थांबणे आवश्यक आहे. मैदानी खेळांची आवड निर्माण केले पाहिजे, वाचनाची गोडी निर्माण होण्यासाठी थोर विभूतींच्या चरित्र कथांचे सामूहिक वाचन, विज्ञान, प्रबोधनाची आवड निर्माण होणारे उपक्रम राबविणे तसेच पालकवर्गामध्ये मराठी शिक्षणाबाबत जनजागृती करणे आवश्यक आहे. प्राथमिक शाळेतील विद्यार्थ्यांची गळती रोखण्याचा प्रयत्न झाला पाहिजे. एक सदृढ व सक्षम पिढी तयार होणाऱ्या या शिक्षण प्रक्रियेत सामाजिकतेच्या भावनेने 'शिक्षण' देण्याचे प्रामाणिक प्रयत्न झाल्यास आणि

113

बेरोजगारी आणि स्पर्धेच्या या गतीमान जगात आपण सुशिक्षित बेकारांच्या यादीत गणले जाऊ तसेच वाढत्या बेरोजगारीच्या चक्रात गुंडाळले जाऊ शकतील. हे धोके वेळीच हटवायचे असेल तर उच्च शिक्षणाचा पाया मजबूत करण्याची घडपड आजपर्यंतच्या ज्ञानाच्या या प्रवासात आयुष्याची खरी दिशा मिळाल्याची शाश्वती उच्च शिक्षणाच्या माध्यमातून स्पष्ट होईल. आयुष्याच्या वाटचालीत घडपडणारे प्रयत्न, घेतलेले कष्ट, जिद्दीने केलेला अभ्यास, शिक्षणाच्या माध्यमातून ठेवलेली जाणीव आणि सततच्या अभ्यासातून सापडलेल्या शिक्षणाच्या दिशा आणि आपल्यामध्ये निर्माण झालेला आत्मविश्वास हे उच्च शिक्षणाच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांच्या समृद्धतेला बळकटी प्राप्त करून देणारे आहे. शिक्षणाचा प्रवास हा विद्यार्थ्याला घडविणारा समृद्धतेकडे नेणारा आहे हे जरी मान्य केले तरी आजही उच्च शिक्षणात आपल्या देशाचा मुख्य घटक असलेला 85 टक्के उच्च शिक्षणापासून वंचित आहे. आजही समाजातील या घटकाची उच्च शिक्षणात 'परवड' होत आहे.

आजही दारिद्र्यात खितपत पडलेल्या विद्यार्थ्यांना शिक्षण घेता येत नाही. मी शिकणार, मला काहीतरी करून घडायचे आहे. हे मनात ठसवून देखील आर्थिकतेच्या विळख्यात शिक्षण घेता येत नाही घेता आलेच तर तो परिस्थितीपुढे कसा टिकेल? याची शाश्वती नाही. पायाभूत शिक्षण घेऊन शिक्षणाच्या पुढील वाटचालीत उच्च शिक्षण घेणे आवश्यक आहे. कारण आजपर्यंत अडचणीचा सामना करून पदवीपर्यंतचे शिक्षण घेतात आणि पुरे झाले गडया... नोकरी पाहावी आता. या मागे केवळ शिकून थांबला हा उद्देश नाही तर आपल्या भागात पदवीपर्यंतचे शिक्षण झाल्यानंतर विद्यापीठ स्तरावर शिक्षण घेण्यास जिल्ह्याला जाण्याची, खर्चिक गोष्टी न पेलण्याची, शिवाय मोजक्या प्रवेश क्षमतेत आपण बसू की नाही ही साशंकता निर्माण होते. बसलोच तर आधार कसा शोधावा? मिळालाच आधार तर तो टिकेल काय? या प्रश्नांच्या भोवती गुरफटणाऱ्या विद्यार्थ्याला उच्च शिक्षणाची भ्रंत निर्माण होते. याला प्रत्यक्ष सामोरे जावे कसे? याबाबत मार्गदर्शक मिळत नाही. मिळाले तर प्राप्त परिस्थितीत प्रत्यक्ष अडथळे सहन करावे लागणार त्यात आपला शिक्षणाचा रस निघून जाईल असे अनेक प्रश्न ग्रामीण विद्यार्थ्यांपुढे निर्माण होतात. अनेक समस्या, प्रश्न घेऊन शिकणारा विद्यार्थी उच्च शिक्षणाच्या प्रवाहात येण्यापुर्वीच घुटमळत राहतो आपल्या प्राथमिक प्रश्नांच्या गर्तेत त्याला स्वतःला सावरत उच्च शिक्षण घेत असताना अनेक अडथळे निर्माण होतात. याला सामोरे जाण्याची मानसिकता, त्यात उच्च शिक्षणासाठी खर्चिकता, जिल्ह्याच्या ठिकाणी असणारी विद्यापीठ शिक्षणाची उपलब्धता या साऱ्या विवंचनेतून शिक्षण घेण्यापेक्षा नोकरी शोधलेली बरी ही मानसिकता ग्रामीण विद्यार्थ्यांच्या मनामध्ये पक्की होते.

आज शिक्षणाच्या क्षेत्रात पारंपारिक शिक्षणाबरोबरच व्यावसायिक शिक्षणाने आपले पाय घट्ट केले असले तरी, या व्यावसायिक शिक्षणापर्यंत सामान्य, गरीब विद्यार्थी पोहोचत नाही. त्यामुळे शिक्षणाचे बाजारीकरण होत असल्याचे कारण पुढे येत आहे. व्यावसायिक शिक्षण खाजगी तत्वावर देण्याच्या नांवाखाली भ्रमसाठ फी, त्यात 'डोनेशन'चा बडगा त्यामुळे व्यावसायिक शिक्षणामध्ये सामान्य, ग्रामीण होतकरु विद्यार्थ्यांचा 'तग' लागणार नाही हे चित्र स्पष्ट दिसते आहे. मग या व्यावसायिक शिक्षणाचा लाभ खरा मिळतो तो गर्भश्रीमंतांच्या मुलांना, त्यातून कोणतीही 'झळ' न सोसता, कोणतीही सामाजिक जाणीव नसलेल्या विद्यार्थ्यांना या शिक्षणाचा अर्थ काय कळणार? असा प्रश्न पुढे येतो. असे विद्यार्थी समाजासाठी, देशासाठी काय योगदान देणार? यातून 'फलनिष्पत्ती' साधली जाणार का? शिक्षणाचा मुळ मतिर्तार्थ त्यांच्या शिक्षणात उमठणार का? समाजाच्या योगदानाला त्यांचे शिक्षण पूरक ठरणार का? असे अनेक प्रश्न उच्चशिक्षणाच्या माध्यमातून माझ्यासारख्या संशोधकाला पडले आहेत.

पायाभूत शिक्षण सर्वाना मिळाले पाहिजे, आहे आता देशाच्या योगदानासाठी उच्च शिक्षण हे खरे 'फलित' आहे. विद्यार्थ्यांना गतिमान करण्यासाठी उच्च शिक्षण प्रणालीत ठोस असा क्रियाशील शिक्षणाचा अभिनव उपक्रम राबविणे गरजेचे आहे तरच आपल्या भारत देशाच्या सक्षमीकरणाला उच्च शिक्षणातील योगदान मोलाचे ठरेल. उच्च शिक्षण घेऊन विविध क्षेत्रात संशोधन करणाऱ्या विद्यार्थ्यांना अधिकतेने घडविण्यासाठी संशोधन कार्याची गती वाढविण्यासाठी प्राध्यापक वर्गाला प्रोत्साहन दिले जाते. त्यांना पण त्याच संशोधकवृत्तीच्या अभ्यासक कर्मचाऱ्याला त्यांच्या संशोधनाला चालना देण्यास कोणीच धजत नाही ही 'शोकांतिका' आहे.

उच्च शिक्षणाचे 'फलित'

या देशाच्या योगदानाला खरी पुष्टी मिळायची असेल तर उच्चशिक्षण महत्त्वाचे आहे. केवळ पायाभूत शिक्षण व पदवीपर्यंतचे शिक्षण घेतले म्हणजे झाले नाही. पदवीपर्यंत शिक्षणातून आपण घडलात म्हणजे आपल्या कर्तृत्वाचा वृक्ष वाढविलात प्रत्यक्षात त्याला फळे येण्यासाठी पदव्युत्तर शिक्षण घेणे आवश्यक आहे. पदव्युत्तर शिक्षणाच्या दोन वर्षांचा काळ हा 'मंतरलेला काळ' म्हणण्यास हरकत नाही. कारण याच दोन वर्षांमध्ये आपल्या जगण्याला दिशा मिळते आणि आपल्या कर्तृत्वाला आणि पोक्तपणाला रुचेल असे जीवन घडण्यास खरी मदत होते ते उच्च शिक्षण आपण घेणे गरजेचे आहे. या गरजेतूनच आपण घडतो. आणि इतरांनाही घडवू शकतो. हा विश्वास उच्च शिक्षणातून देणारा आहे. म्हणजेच आपण झाड लावले आहे. फळे लागत असताना म्हणजेच आजपर्यंतच्या कष्टांचे चीज होण्याचा मार्ग सापडला असताना आपण का मागे हटतो? असा सवाल माझ्या अनुभूतीतून पुढे आला आहे.

खरेतर आपण पदव्युत्तर शिक्षण घेऊन आपल्या संशोधन कार्यातून समाजाला योगदान देण्याचा प्रयत्न करणे आजच्या घडीला गरजेचे आहे. अनेक उपक्रमांशील शिक्षणाचे फलित मांडून समाज बलशाली करण्याचा प्रयत्न थोर विभूतींनी आपल्या विचारातून, त्यागातून केला. या समाजशील कार्याला आपल्यापरीने योगदान दिल्याचे सात्विक समाधान या उच्च शिक्षणातून स्पष्ट होईल. ही आत्मीयता शिक्षणातून पुढे आली तरच आपल्या भारताचे स्वप्न सत्यात आणू शकतो आणि थोर विभूतींच्या स्वप्नातील भारत अधिक सक्षम करू शकतो आणि या जगात शिक्षणाने आम्ही गतीमान झालो, प्रगतीच्या दिशेने झेपावलो, विज्ञान-तंत्रज्ञानाची कास धरून जगाच्या प्रवाहात वाटचाल करून आपल्या देशाचे व्हिजन २०२० सत्यात उतरायला कोणतीच आडकाठी येणार नाही. हा विश्वास

उच्च शिक्षणाच्या माध्यमातून स्पष्ट करण्यासाठी आजच्या तरुणांनी केवळ ज्ञानी होऊन चालणार नाही तर ज्ञानाच्या या विशाल विश्वात आपल्या ज्ञानपरंपरेचा ठसा उमटविण्यासाठी ज्ञानाच्या कक्षेत आपले संशोधन ज्ञान आजमावणे आवश्यक आहे. हे विदारक सत्य खऱ्या ज्ञानाचे 'फलित' म्हणावे लागेल. या ज्ञानातून या देशाची समृद्धता अधिक सक्षम होऊन आपण आपल्या शिक्षणाच्या माध्यमातून योगदान देण्याचा सात्विक प्रयत्न मनापासून केला पाहिजे. तर थोर विभूतींच्या स्वप्नाला सत्यात उतरण्याचा आत्मीक आनंद आपल्या काळजामध्ये दरवळेल. ही विश्वासाहता शिक्षणामुळे निर्माण झाली आहे.

आज व्यावसायिक शिक्षणात असणारी उच्चवर्गाची मक्तेदारी मोडीत निघेल काय? परिस्थितीच्या जंजाळात अडकलेल्यांना व्यावसायिक शिक्षणाची दारे खुली असून काय उपयोग? एखादा गरीब, होतकरु विद्यार्थी ज्ञानाचे समृद्ध झाला असे केव्हा म्हणता येईल? तो स्वतः प्राप्त परिस्थितीशी लढत-लढत पारंपारिक शिक्षणाचा 'आधार' घेऊन घडण्याच्या प्रयत्नात आपल्या कष्टावर अभ्यासाच्या जोरावर आपले कर्तृत्व सिद्ध केला तर तोपर्यंत त्याने 'मरणकळा' सोसत घडण्याच्या प्रयत्नात हतबल व्हावे का? हा विचार केवळ भिजत पडला आहे. उच्च शिक्षणाच्या प्रवाहात आज कोणती मुले आहेत. याचा विचार करणे आवश्यक आहे. 85 टक्के मागास राहिलेला ग्रामीण विद्यार्थी उच्चशिक्षणापासून वंचित का राहिला आहे याची कारणमीमांसा शोधली पाहिजे. भारतीय सक्षमीकरणाचा मुख्य घटक उच्च शिक्षणाच्या प्रवाहात बाजूला पडत आहे. व्यावसायिक शिक्षणाचा 'कित्ता' गिरविण्याचा प्रकार घडत असताना या शिक्षणाचा लाभ कोणापर्यंत पोहोचला आहे? हे शोधले पाहिजे. मग उच्च शिक्षणाचा मुख्य हेतू बाजूला पडला जात असताना ग्रामीण विकासाचा 'केंद्रबिंदू' असलेला 'घटक' या उच्च शिक्षणाला मुकला जात आहे. याचा शोध घेण्याची गरज आहे. उच्च शिक्षणाच्या वाटचालीत खरी भर कोणती पडते आहे. शिक्षणावर निष्ठा नसलेला, त्यातून आपले इसिप्त साध्य करणारे, केवळ अर्थाच्या विळख्यात स्वास्थ हरवणारा, आपले तेच भले ही मनिषा आपल्या मनात उतरणाऱ्या स्वार्थीवृत्तीच्या प्रवृत्तीला उच्च शिक्षणाचे महत्त्व केवळ अर्थार्जनापुरते हाच समज पक्का होईल. मग आपल्या देशाच्या सक्षमीकरणाचे काय? मजबूतीच्या वाटचालीत आपण आपल्या देशाला कसे पुढे घेऊन जाणार? मग महासत्तेच्या च्या वाटचालीत २०२० च्या मिशनला पाठबळ कसे मिळणार? ही विदारकता आपल्याला पचवून उच्च शिक्षणाच्या प्रवाहात ग्रामीण 'कणा' मजबूत करण्यासाठी, २०२० चे मिशन सत्यात उतरण्यासाठी, सक्षमीकरणाची वाटचाल भक्कम करण्यासाठी उच्च शिक्षणाच्या प्रवाहात ग्रामीण विद्यार्थ्यांना सामावून घेऊन आपल्या देशाची प्रगतीची वाटचाल चालू ठेवण्याचा प्रयत्न हा 'सार्थ' ठरविणारा आहे. त्यासाठी उच्च शिक्षणाच्या माध्यमातून 'योगदान' देण्याचा प्रयत्न झाला पाहिजे. यावर केवळ ठाम राहून चालणार नाही तर त्यादृष्टीने वाटचाल सुरु ठेवावी लागेल तरच समृद्धतेच्या वाटचालीतील आपला विश्वास अधिक पक्का होईलच शिवाय सानेगुरुजींचा बलशाली भारत विश्वात शोभून राहील हे सार्थ ठरविण्याचा प्रयत्न शिक्षणाच्या माध्यमातून होणे गरजेचे आहे.

या देशातुळे येणारी आव्हाने स्मिकारण्यासाठी आपल्या देशाचा कणा असलेला तरुणवर्ग हा ज्ञानाने समृद्ध झाला पाहिजे, विचाराची ताकद त्यांच्या कर्तृत्वात आली पाहिजे, परिवर्तनाचा विचार घेऊन आपल्या देशाची स्वप्ने सत्यात उतरण्याचा ध्यास घेणारे विद्यार्थी शिक्षणाच्या पवित्र कार्यातून घडली पाहिजे हा आपल्या देशातील थोरविभूतींच्या विचारांचा आदर्श डोळ्यात साठवून लढण्यासाठी सक्षम झाला पाहिजे, 'विश्वबंधूत्वाच्या' या विशाल सावलीखाली आपला देश गतिमान आहे याची सत्यार्थता जगाला पटवून देणारे विद्यार्थी घडले पाहिजे. या विश्वाला गवसणी घालण्याची 'ताकद' या शिक्षणात आहे हे पटवून दिले जाणारे शिक्षण समाजात जागृतीच्या भावनेने रुजली पाहिजे. 'शिक्षण आणि समाज' यांच्यातील असणारे एकोप्याचे नाते हे राष्ट्रीय एकात्मतेला पुढे घेऊन जाणारे आणि या आव्हानांचे 'क्षितिज' गाठण्याचे 'धाडस' आपल्यामध्ये निर्माण करणारे आहे. याची 'साक्ष' देणारे 'शिक्षण' हे आपल्या जीवनाला सार्थकता प्राप्त करून देणारा आहे. आपल्या कर्तृत्वाचे 'पंख' बळकट करणारा आहे. या 'बळकटी'तून विश्वाकडे झेप घेण्याची 'गरुड भरारी' घेण्याचा विश्वास सार्थ ठरविणारा आहे. असे हे समाजाच्या, देशाच्या घडणीत आपलेपणाने 'सात्विकता' स्पष्ट करणारा आहे.

या शिक्षणाच्या 'बळकटी'ची क्षमता आज घडणाऱ्या विद्यार्थ्यांमध्ये निर्माण होणे आवश्यक असताना सेमिस्टरची 'री' ओढणाऱ्या उच्च शिक्षण पद्धतीने विद्यार्थी मनाला, विद्यार्थ्यांच्या क्षमतेला संकुचित केले आहे. या पद्धतीमुळे विद्यार्थ्यांनी भरभरून न घेता आयुष्याला पुरण्याइतके नव्हे केवळ परीक्षेपुरते ही मानसिकता विद्यार्थ्यांच्या मनात 'घर' करून राहिली आहे. यामुळे निसर्गाने दिलेल्या समृद्ध मेंदूचा उपयोग संकुचित अर्थाने होत आहे. मग सेमिस्टरच्या विळख्यात सापडलेल्या विद्यार्थ्यांनी अवांतर वाचनाची 'गोडी' लुप्त पावत आहे. ज्ञानाच्या कक्षा रुंदावण्यासाठी नेहमीच्या पाठ्यपुस्तकाबरोबरच संदर्भ ग्रंथांचे वाचन करणे आवश्यक असताना अभ्यासापुरती धोकंपट्टी करून 'ज्ञान' फुकाचे ठरावे अशा शिक्षण व्यवस्था प्रणालीला काय म्हणावे? आधुनिकतेच्या प्रवाहात सेमिस्टरचे तोकडे ज्ञान घेऊन तंत्रज्ञान आमच्या उशाला आहे, 'पी हळद हो गोरी' ही प्रवृत्ती आत्मसात केलेल्या विद्यार्थ्यांची पिढी केवळ तोकड्या ज्ञानाने बिघडत आहे ज्ञानातील ही तफावत कधी भरून निघणार आहे ?

यासाठी कौशल्यावर आधारित ज्ञानाची गरज आहे. आज घडीला उच्च शिक्षण घेऊन बाहेर पडणाऱ्या विद्यार्थ्यांना भासू लागली आहे. आज विद्यार्थी घडला पण प्रत्यक्षात त्याला जगण्याच्या प्रवाहात लढताना कौशल्य विकसित करण्याचे शिक्षण मिळाले नाही यामुळे त्याची प्रत्यक्षात नोकरीत, उद्योग व्यवसायात घुसमट होत आहे. येणाऱ्या नव्या आव्हानांना सामोरे जाताना बदलत्या शिक्षणाची गरज वाटू लागली आहे. पारंपारिक शिक्षणाबरोबर कौशल्यावर आधारित शिक्षण विद्यार्थ्यांच्या कर्तव्यात कुशलता आणणारे आहे. देशाचा आर्थिक विकास दर वाढविणारे उच्चतम, नवनवीन कौशल्ये विकसित केल्यास विद्यार्थी कार्यकुशल बनेल. इंटरनेटच्या माध्यमातून मिळणाऱ्या माहितीच्या भांडारातून काय घ्यावे, आणि त्याचा व्यवहार ज्ञानात कसा उपयोग करावा याचे 'शहाणपण' विद्यार्थ्यांमध्ये आल्याशिवाय आजच्या माहिती तंत्रज्ञानाच्या जगात शिक्षणातून देशाच्या सक्षमीकरणाचा 'कणा' अधिक मजबूत होणार